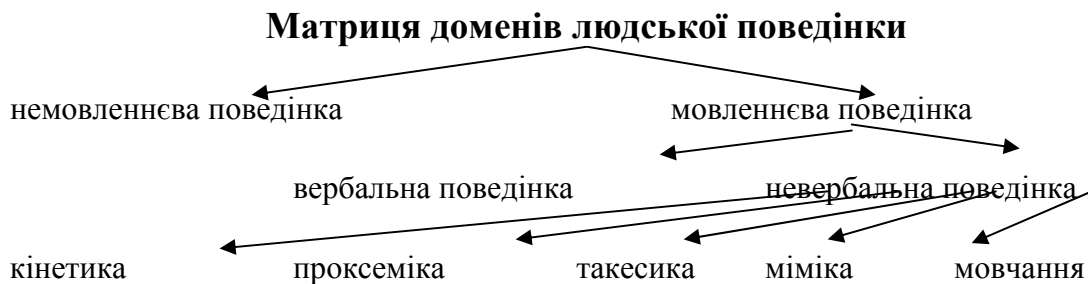

Концепт мовчання і графіка

Осмислення комунікативного мовчання (об'єкт дослідження) та його графічних маркерів (предмет дослідження) є вельми актуальним з огляду на сучасні тенденції лінгвістики до вивчення питань комунікації, інтеграції вербальних та невербальних засобів. Концепт мовчання як етносоціолінгвокультурний феномен (термін А.М.Приходька) у роботі досліджується на основі вивчення тлумачень силенціального ефекту в лексикографічних джерелах, осмислення досвіду вітчизняних та зарубіжних вчених з релевантних проблем, а також – результатів дискурсивного аналізу емпіричного матеріалу із англійських художніх творів.

Комунікація як обмін інформацією охоплює продуцента та реципієнта, вербальне та невербальне спілкування, код відправника та декодування отримувача. У сучасній лінгвістиці комунікація осмислюється у площині інтегральної тріади вербальності, паралінгвістики та невербальності. Домен невербальної комунікації охоплює кінетику, акустику, проксемику, такесику, мовчання, які за своєю природою більш прагматичні, ніж семантичні. Комунікація не існує без обміну знаками (вербальними та невербальними). Невербальні знаки в інтеграції з вербальними сприяють адекватному порозумінню комунікантів [3]. Вербальне спілкування базується на словесних знаках, символах, репрезентованих в усному та писемному мовленні. Невербальна комунікація корелює з позаалфавітними знаками та коментуючими вербалізаторами. Невербальні компоненти є невід'ємною частиною семіотики, комунікативної лінгвістики, психології та соціології [2; 3]. Свідомо або підсвідомо людина може виразити психологічну настанову за допомогою своєї поведінки. Спектр невербальних засобів досить широкий: це і різні допоміжні звукові елементи, і жести, і міміка, і ситуації, які супроводять спілкування, уможливають передачу інформації [1].

Як семіотичний невербальний знак комунікативне мовчання не має словесного позначення, але при цьому є вельми інформативним. Осмислення мовчання потребує значних когнітивних зусиль комунікантів та знань про дискурсивне оточення. Невербальна поведінка людини свідчить про її психічний стан, а мовчання є стратегічним компонентом її поведінки [2].

Художній дискурс сприяє осмисленню природи силенціального ефекту – його поліаспектності, поліфункціональності та полімодальності. З огляду на дискурсивні особливості емпіричного матеріалу появляється можливість ідентифікувати ситуативну природу комунікативного мовчання, його тактику та стратегію, екстеріоризувати та імплікувати поверхневу та глибинну структури, когнітивний та прагматичний потенціали.

Англомовний художній дискурс як емпірична база комунікативного мовчання є вельми валідною з огляду на значну представленість мовчазних ситуацій та відповідних тлумачень з боку автора. Лінгвістичні характеристики зазначених ситуацій експлікуються в діалогічному, в монологічному представленні, в дескрипціях, в авторській оповіді, в блоках текстів, що мають відношення до людського (*homo-silence*) та персоніфікованого мовчання (*nature silence*) [1].

Невербальна поведінка так само націлена, як і мова. Етикетні формули, темпоральні інтервали спілкування регламентують комунікацію жестами, мімікою, проксемікою. Поглядом, посмішкою, мовчанням можна припинити і розпочати спілкування, переадресувати комунікативний хід. Силенціальна поведінка детермінується соціальним статусом мовця, вона представлена в пареміях, культуремах, в ритуалах та традиціях. Комунікативне мовчання не існує за межами спілкування, воно є невід'ємною складовою інтеракції комунікантів, коментування та декодування у писемному художньому дискурсі.

Когнітивно-дискурсивний підхід до силенціального ефекту верифікує суттєві риси останнього, його базові номінації, адгерентні поняття та прагматичну поліфункціональність. Соціальне наповнення мовчання здійснюється в емерджентному процесі абстрагування від рекурентних дискурсивних смислів [2]. Невербальні засоби спілкування, включаючи мовчання, позначені ситуативністю, діалогічністю і потребують у зв'язку з цим спільного для комунікантів соціального та лінгвістичного досвіду осмислення. Силенціальному компоненту притаманний ситуативно-комунікативний характер, що породжується емоціональним та ментальним станом мовця, його соціальним статусом.

Пауза є невід'ємною складовою силенціального ефекту. Метазнак *пауза* позначає перерву у звучанні та артикуляції (1), технологічну паузу (2) та за лексикографічною традицією – хезитацію (3). Каузальне виділення є синтаксично орієнтованим. Існують гіперо-гіпонімічні відношення між паузою та мовчанням, мовчання включає паузу як фонетичну складову. Відношення *пауза – мовчання* є інклюзивним, що уможливорює їх вивчення як адгерентних понять. Мовчання, будучи пов'язаним із структурою висловлення, виступає як елемент реакції, комунікативної тактики та

стратегії. Мовчання – це невербальний семіотичний знак ситуативного походження, маркер когнітивно-рефлекторних та емоційно-експресивних витоків. У домені мовчання виокремлюють метазнаки *комунікативне, некомунікативне, індивідуальне, соціальне, рефлекторне, психологічне, реактивне, ритуальне, статусне, спонтанне, заплановане*. Силенціальний ефект в англomовному художньому дискурсі представлений гетерогенною вербальною екстеріоризацією. Базовими є лексеми *silence* та *pause*.

Графічним знакам (ГЗ), як специфічним метазнакам невербального компонента – мовчання, притаманні процеси термінологізації і детермінологізації. Первинні ГЗ утворюються від нетермінів, вторинні конструювання, трансформуючись, модифікуються у нетермінологічні одиниці. Пор. англ. *Cross your t's and dot your i's, to put a question; to be or not to be – that's a question*. Тире та три крапки, граматиалізовані маркери просодичних паузацій, семантизуючись, вживаються для позначення силенціального ефекту. ГЗ мають знакову природу, що дозволяє доносити семіотичний код адекватно. В англomовному художньому дискурсі силенціальні знаки (здебільш три крапки та тире) вказують на емоційно-психологічний стан комуніканта, утворюють окремих прошарок метазнаків пунктуації – “Графіка мовчання”. Остання охоплює, окрім тире та трьох крапок, крапку в еліптичному реченні (“рубленому синтаксисі”), редуплікацію знаків оклику та питання. Тире та три крапки взаємозамінюються та використовуються в стилістичному прийомі – апосіопезі. ГЗ можуть поєднуватися й із заповнювачами (*time fillers*) типу – *er, ugh, well, so*. Знак тире використовується при уточненні (1), при цитуванні (2) та для позначення анаколуфа (3):

1) *Visits from the Wilsons were, as before, reserved for Christmas, but the greengrocer Dwyers – Jack and Ima – came with a professional interest in the new shopkeeping venture* (Burgess).

2) *‘– only you forgot to pull the stem off this one, ‘the tall man said* (Delany).

3) *“Stella! This is not appropriate –”* (Griffith).

ГЗ притаманна не тільки поліфункціональність, але й поліаспектність. Тире в англійській мові може бути подвійне, подовжене, звичайне, вкорочене: знаходиться на початку, наприкінці речення та бути силенціальним знаком у межах репліки, пор.: *“No Daddy no no no –”* (King). *“Downstairs, in the drawing room –”* (Rey). *“It's late, ‘she said, then – unable to help herself – burst out, ‘Do you have any idea how badly you've hurt your mother?’”*(Griffith) *“__ or do I just kill you and take your place?” the stranger continued. “And if I kill you –”* (Koontz).

У реченнях та інших комунікативних блоках, більших за речення, маркерами мовчання виступають також комбінація знаків питання та оклику з трьома крапками. Симультанне вживання знаків оклику та питання інтенсифікує емоційність висловлювання, пор.: *‘Silence ... silence! ‘Even when the children had gone silent, he seemed unable to stop himself, and he continued on*

roaring, 'SILENCE ... DO YOU HEAR SILENCE?' (Milligan). But you say I should not have any trouble finding him ...? (Delany).

“Графічне” мовчання має широкий спектр референтів. Так, позитивний вербальний текст може супроводжуватись фонаційними характеристиками негативного навантаження, у цьому випадку невербальна інформація суперечить вербальній, а її вектор превалює.

Графічні знаки ввібрали в себе риси цілих епох, прийняли гетерогенні форми, змінили значення, запозичувалися як і лексичні одиниці. З плином часу ГЗ модифікували функції, перегрупувалися, ввійшли в різні парадигми. Знаки пунктуації, членуючи текстові блоки на складові, імплікують емоційний стан мовця та підтекст, мовчання. Невеликий за обсягом корпус ГЗ позначений адаптивною силою, що проявляється у наявності семантичних та синтаксичних функцій. Для пунктуаційних знаків базова функція полягає в членуванні синтагм. Семантична функція графічних засобів слугує маркером силенціального стану комунікантів, їх пошуків імпліцитного у мовчазних ситуаціях.

Перспективним вважаємо типологічне та контрастивне вивчення маркерів комунікативного мовчання – його концептуалізації та категоризації в різних дискурсах.

Література

1. Анохіна Т.О. Семантизація категорії мовчання в англomовному художньому дискурсі. Монографія. – Вінниця: Нова книга, 2008. – 160 с.
2. Белова А.Д. Лингвистические аспекты аргументации. – К.: Изд-во Киев. нац. ун-та им. Тараса Шевченко, 1997. – 300 с.
3. Солощук Л.В. Вербальні і невербальні компоненти комунікації в англomовному дискурсі. – Харків: Константа, 2006. – 300с.
4. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми у сучасній німецькій мові // Монографія. – Запоріжжя: ЗДУ, 2002. – 292 с.

Список джерел фактичного матеріалу

1. Burges, Anthony. Childhood. Suffolk: Penguin Books, 1996. – 57 p.
2. Delany, Samuel R. Tales of Neveryon. - Hanover and London: Westeyan University Press, 1993. – 260 p.
3. Griffith, Nicola. Slow river// A Del Rey Book. – New York: Ballantine Books, 1995. – 343 p.
4. King, Stephen. The Shining. – New York: a Signet Book, 1978. – 464 p.
5. Koontz, Dean. Mr. Murder. – New York: Berkley Books, 1994. – 481 p.
6. Milligan, Spike. It ends with magic. A Milligan Family Story. – London: Penguin Group, 1990. – 243 p.
7. Rey, Pierre. The Greek. – London: Coronet Books, 1975. – 480 p.